

Sözcük Dağarcığı

Deniz Candaş - Gökhan Tok

Bugün Türkiye'nin en büyük kenti İstanbul. On milyonu aşan nüfusuyla bir megakent olan İstanbul, aslında tarihin her döneminde önemli bir kent olma özelliğini korumuştur. Kentin adıyla ilgili tartışmaları bugün zaman zaman duyuyoruz. Konstantinapolis mi yoksa İstanbul mu tartışmaları kentin adını gündeme

getiriyor. Aslında İstanbul adı da Konstantinapolis sözcüğünün geçirdiği evrimin bir göstergesi. Doğu Roma İmparatoru Konstantinus, bölgede bulunan antik çağ kenti Bizanta'yı imparatorluğun yeni başkenti yapıp, kenti yeniden imar ettirdiği için buraya adını vermişti. Helen dilinde "polis" kent anlamına geliyor. Konstantinapolis, Konstantin'in kenti iken, Doğu Roma vatandaşları buraya kısaca kent anlamına gelen "polis" demeye başlamışlar. Zamanla kente gidip gelmelerini "eis tin poli" ya da "stin poli" (Poli'ye, yani kente) sözleriyle ifade etmeye başlamışlar. İstanbul, stin poli sözcüklerinin Türkçeye uyarlanmış hali. Üstelik tek örneği de değil. Dilimizde birçok yer adı benzer bir süreçten geçmiş. Örnekleri çoğaltabiliriz. Söz gelimi Kos

adası için de benzer biçimde stin Kos sözcüğünden İstanköy adı dilimize yerleşmiş. "Stin", eskilerin deyişle "harfi tarif" bir sözcük, yani bir anlamda artikel olarak da kullanılan belirteç. İzmir kentinin adı da benzer bir süreçten geçiyor. İlyada'da Homeros, Amazon kraliçesi Myrina'dan söz eder. Myrina

adı büyük olasılıkla Helenik dönem öncesi Anadolu halkının taptığı ana tanrıçaya verdikleri isimlerden biri. Ana tanrıça tapınaklarını bulunduğu bölgeler Myrina olarak adlandırılıyordu. Buradan "stin Myrina" zamanla Smirna'ya dönüşmüş, Türkçe'ye de İzmir olarak geçmişti. Bir başka görüş de bölgenin Luwi dilindeki adı olan "Sva Ma", "Kutsal Ana" sözüyle olan ilişkisi. Her halükarda bölgenin ve buradaki kentlerin Anadolu'nun en eski inançlarından biri olan Ana Tanrıça tapınımla ilgili adları olduğunu görüyoruz.

İznik ve İzmit kentlerimizin adlarının da Türkçe'ye girişi süreci benzer. Eski adı Nikea olan kentimiz "stin Nikea"dan İznik olmuş. Nikomedia kentinin adıysa kısaltılarak İzmit'e dönüşmüş.

Kısa kısa... Kısa kısa... Kısa kısa...

Güfte: Farsça göften (söylemek) sözünden dilimize girmiş. Günümüzde bir şarkının sözlerini oluşturan bölüme deniyor. Güftenin ezgi kısmınıysa beste (bağlanmış) deniyor.

Komşu: Eski Türkçedeki komşu sözünden evrilmiştir. Sözcüğün kökeni yerleşme oturma anlamında kullanılan "kon" sözü. Komşu sözü yoldaş, arkadaş birlikte oturan kimse anlamına geliyor. Göçebe boylar bir yere yerleştiğinde yani bulunduğu çevresindeki birlikte oldukları insanlar için söylenirmiş. Benzer biçimde karşılıklı oturmak, karşılıklı konmak köklerinden konuşmak sözcüğüne de dilimizde rastlıyoruz.

Mukavva: Arapça kuvve (sağlamlık, dayanıklılık, kuvvet) sözcüğünden türetilmiş. Anlamı güçlü kuvvetli duruma getirmek.

Refakat: Arapça refik (dost arkadaş) sözünden türetilmiş. Dostluk etmek, arkadaşlık etme anlamında.

Hemşire: Hemşire sözcüğünün kökeninde Farsça şir sözcüğü yer alıyor; anlamı süt. Hemşire aslında beraber süt emmiş, sütteş anlamına geliyor ki Farsça'da kız erkek ayrımı olmasın kardeş anlamına gelirmiş. Bizde yalnızca kızkardeş anlamında

kullanılmasının nedeni büyük olasılıkla mahdume, valide gibi sözcüklerde karşımıza çıkan Arapça dişil "e" eki. Hastanelerde hastalara yardımcı olan kızkardeşlerin Türkiye'de görülmesi Kırım Savaşı sırasında Türkiye'ye gelen ve hemşirelik örgütü kuran Florence Nightingale sayesinde olmuş. İngilizce suster, Almanca schwester, Fransızca soeur sözcükleri batı dillerinde kızkardeş olarak hastanelerde kullanılıyordu. Daha çok kendilerini hastaların bakımına adanmış rahibelere bu ad veriliyordu. Hemşirelik bir kurum olarak yaygınlaştıkça biz de bu sözü hastanelerimizde kullanır olduk.

